

ПЛУТАРХ
УСПОРЕДНИ
ЖИВОТОПИСИ

II

Досега в поредицата **Libri legendi**:

Еврипид: *Трагедии*, 2012
Петър II Петрович Негош: *Горски венец*, 2013
Плутарх: *Успоредни животописи*, 2013
Плутарх: *Нравствени съчинения*, 2017

Преводът е направен по изданията:

Plutarque. Vies. Tome VI. Lysandre-Sylla.
Texte établi et traduit par Robert Flacelière et Emile Chambry.
Paris, Société d'édition «Les belles lettres», 1971.

Plutarch. Plutarch's Lives. Timoleon-Aemilius Paulus. Pyrrus-Gaius Marius.
With an English Translation by Bernadotte Perrin. Cambridge, MA.
Harvard University Press. London. William Heinemann Ltd. 1920. 9.

© Драгомира Василева Вълчева, превод, 2024

© Мирена Христова Славова, превод, 2024

© Иво Рафаилов Шабарков, художник, 2024

© Издателство „Ерго“, 2024

ISBN 978-619-259-111-3

**ЛИЗАНДЪР — СУЛА
ТИМОЛЕОН — ЕМИЛИЙ ПАВЕЛ
ПИР — ГАЙ МАРИЙ**

**Превод от старогръцки
Драгомира Вълчева, Мирена Славова**

Издателство „Ерго“
София, 2024

Лизандър и Сула

(превод Драгомира Вълчева)

Лизандър

Сула

Съпоставка на Лизандър и Сула

Лизандър

- Произход и характер на Лизандър (1–2)*
Лизандър като командващ спартанския флот (3–9)
Битката при Егоспотами (10–13)
Превземането на Атина (14–15)
Властта и честолюбието на Лизандър (16–22)
Лизандър и Агезилай (22–24)
Заговорът за държавен преврат в Спарта (24–26)
Смъртта на Лизандър при Халиарт (27–30)

Произход и характер на Лизандър (1–2)

1. При съкровищницата на акантийците в Делфи има надпис, който гласи: „Бразид и акантийците дариха плячката от атиняните“¹. Заради този надпис мнозина смятат, че каменната статуя, която се намира във вътрешността на постройката, до самата ѝ врата, е на Бразид. Но истината е, че тя изобразява Лизандър², дългокос и порядъчно брадясал по тогавашната мода. Противно на някои твърдения, тази мода няма нищо общо с аргосците, които си били обръснали

---

¹ Акантийци – жителите на град Акант на Халкидическия полуостров. По време на Пелопонеската война спартанският военачалник Бразид освободил от атинска власт Акант и други градове в Тракия (424 г. пр.Хр.), но скоро след това загинал при Амфиполис (422 г. пр.Хр.). Плячката от завладяването на Акант била дарена в светилището на Аполон в Делфи.

² Лизандър (ок. 454–395) – спартански политик и военачалник. Сложил край на Пелопонеската война (431–404 г. пр.Хр.) с разгрома на атинския флот при Егоспотами и последвалата обсада на Атина.

главите в знак на траур след голямото си поражение, а пък спартанците напук на тях си пуснали дълги коси, възраждани от успеха си³. Няма нищо общо и с Бакхиадите, които били избягали в Спарта от Коринт и изглеждали толкова жалки и нелепи с остриганите си глави, та на спартанците им се приискало да бъдат дългокоси⁴. В действителност тази мода също е Ликургова. Разправят, че според Ликург косата правела красивите да изглеждат още по-благовидни, а грозните – още по-страшни⁵.

2. Говори се, че Лизандровият баща Аристокрит не бил роден в царски дом, но иначе произхождал от Херакъл. Лизандр израснал в бедност и като всеки друг спартанец се подчинявал на обичайните порядки. Той бил мъжествен и неподвластен на удоволствията, с изключение на онова, което успелите и удостоените с почести изпитват в резултат на добрите си деяния. В Спарта не е срамно младежите да се отдават на подобно удоволствие. От децата се изисква да имат отношение към славата от най-крехка възраст – да страдат от порицанията и да изпитват гордост от похвалите. Безучастните и безразличните към тези неща биват презирани, понеже ги смятат за лениви и лишени от стремеж към добродетелност.

Стремежът към почести и победи се породил у Лизандр в резултат на спартанското му възпитание и не бива да се отдава прекалено много на собствената му природа. Изглежда, че той е бил по-услужлив към могъщите хора, отколкото било присъщо на спартанската природа, и ако се налагало, не се затруднявал да понася бремето на чужда власт. Според някои това е немаловажна част от политическото умение. Аристотел твърди, че великите хора – като Сократ, Платон и Херакъл – имали меланхолична природа⁶, и съобщава, че

³ Аргосците били разгромени от спартанците в битката за град Тирея през VI в. пр. Хр. (вж. Херодот, 1.62).

⁴ Бакхиадите били знатна фамилия в Коринт, свалена от власт и прогонена от Кипсел през VII в. пр.Хр. (вж. Херодот, 5.92).

⁵ Думи, цитирани от Плутарх и в „Ликург“ 22.1–2.

⁶ Аристотел, „Проблеми“ 30.1. Смятало се, че меланхоличният темперамент се дължи на прекомерната секреция на черна жлъчка.

Лизандър също изпаднал в меланхолия, макар и не на младина, а едва в по-напреднала възраст. Но най-отличителното за него било това, че докато самият той с лекота понасял бедността и никога не допускал да бъде склонен или покварен чрез пари, все пак напълнил родината си с богатство и със сребролюбие. След войната с Атина той внесъл в Спарта изобилие от злато и сребро, без да остави за себе си нито драхма, и така лишил града си от възхищението, което предизвиквал с отказа си да се възхищава от богатството. Когато тиранът Дионисий⁷ изпратил за дъщерите му драгоценни сицилийски хитони⁸, Лизандър казал, че се бои да не изглеждат в тях по-грозни, и не ги приел. Не след дълго обаче отишъл при същия тиран като пратеник на града си. Дионисий му пратил две одежди и предложил да избере която иска за дар на дъщеря си. Лизандър отвърнал, че тя ще избере по-добре от него, и си заминал, отнасяйки и двете.

Лизандър като командващ спартанския флот (3–9)

3. Пелопонеската война се проточила и след провала на атиняните в Сицилия⁹ изглеждало, че те незабавно ще бъдат изтласкани от морето, а не след дълго съсем ще се откажат от борбата. Когато се завърнал от изгнание и застанал начело на атиняните, Алкивиад¹⁰ предизвикал голям обрат и внесъл равновесие в съотношението на морските сили. Тогава спартанците отново се уплашили и се изпълнили с обновен порив за война. Тъй като тя се нуждаела от способен предводител и солидни приготовления, изпратили Лизандър да оглави морските дела¹¹. Когато пристигнал в Ефес,

⁷ Дионисий Стари, тиран на Сиракуза (405–367 г. пр.Хр.).

⁸ Хитон – дреха от вълнен или ленен плат, обикновено с дължина до коленете. Закрепвал се с фибули върху едно или двете рамена и се препасвал с колан, така че да се образуват драперии.

⁹ През 413 г. пр.Хр.

¹⁰ Алкивиад (ок. 450–404) – атински политик и военачалник, изиграл важна роля по време на Пелопонеската война. Плутарх му е посветил животопис.

¹¹ През есента на 408 г. пр.Хр.

той заварил града благосклонен към самия него и охотно подкрепящ Спарта, но в жалко състояние. Ефес граничел отвсякъде с Лидия, а военачалниците на персийския цар прекарвали времето си предимно в него. Това смещение застрашавало града да бъде оварварен от персийските нрави. Щом се разположил на лагер, Лизандър наредил товарните кораби да бъдат изтеглени отвсякъде в Ефес и да се оборудва корабостроителница за триери¹². Съживил пристанищата и пазарите с търговски и трудови дейности, напълнил стопанствата и работилниците с парични постъпления. И тъкмо по онова време, благодарение на Лизандър, Ефес започнал да копнее за могъществото и величието, които притежава днес.

4. Когато научил, че Кир, синът на персийския цар, е пристигнал в Сарди, Лизандър отишъл да говори с него, за да изложи упреците си към Тисаферн¹³. На Тисаферн било наредено да помага на спартанците и да изтласква атиняните от морето, но изглеждало, че, подчинен на волята на Алкивиад, той действа мудро и съсипва спартанския флот, подлагайки го на оскъдица. На самия Кир също му се искало Тисаферн, който бил калпав човек и негов личен противник, да бъде обвиняван и одумван. По тези причини, а и в следствие на останалото им общуване Лизандър се понравил на младежа. Запленил го най-вече с угодливите си думи и разпалил желанието му за война. Вече се готвел да си тръгва, когато Кир, както го угощавал, помолил да не отблъсква приятелските му жестове и изрично да поиска всичко, което желае, защото абсолютно нищо нямало да му бъде отказано. В отговор Лизандър казал: „Кире, щом си толкова благосклонен към мен, искам и те моля да добавиш един обол¹⁴ към моряшките надници, така че вместо три да получават четири обولا“. Очарован от тази честолюбива

¹² Триера – боен кораб с три реда гребци.

¹³ Кир Млади, син на персийския цар Дарий II, бил сатрап на малоазийските области Лидия (със столица Сарди), Фригия и Кападокия (408–401 г. пр.Хр.). Тисаферн, предишният сатрап на Лидия, станал негов враг, след като царят му отнел сатрапията.

¹⁴ Обол – най-дребната гръцка монета. Шест обولا съставлявали една драхма. За произхода на тези монети вж. по-долу, гл. 17.

щедрост, Кир му дал десет хиляди дарейки¹⁵. От тях Лизандър наброил по един допълнителен обол на моряците и с този бляскав ход много скоро изпразнил вражеските кораби. Повечето моряци преминали на страната, която им плащала по-добре, а другите станали небрежни и размирни и започнали ежедневно да създават ядове на военачалниците си. И все пак, въпреки щетите и вредите, които нанесъл на противника, Лизандър не дръзвал да влезе в морско сражение, тъй като се страхувал от енергичния Алкивиад, който разполагал с множество кораби и до онзи момент излизал непобедим от всички битки по суша и море.

5. По-късно Алкивиад отплавал от Самос за Фокея и оставил начело на атинския флот кормчията Антиох. Сякаш за да се подиграе с Лизандър и да му покаже дързостта си, Антиох доплавал с две триери в пристанището на Ефес и надменно преминал край закотвените кораби със смехове и кръсъци. Възмутен, в началото Лизандър го подгонил само с няколко триери, а после, като видял, че атиняните идват на помощ, екипирал още кораби и в крайна сметка се завързало морско сражение¹⁶. Лизандър победил, пленил петнадесет триери и издигнал боен трофей. Това разгневило атинския народ и той отнел командването от Алкивиад. Презиран и одумван от войниците в Самос, последният напуснал лагера и отплавал към Херсонес¹⁷. Макар и да не била стратегически значима, тази битка станала прочута заради злощастieto на Алкивиад.

Лизандър пък започнал да кани в Ефес разни хора от градовете, за които смятал, че превъзхождат съгражданите си по дързост и амбиция. Така посял семената на декадархиите¹⁸ и преустройствата, които се случили по-късно по негово внушение. Лизандър подтиква и подстрекавал въпросните хора да се обединяват в сдружения и да следят за развоя на събитията, понеже след разгрома на Атина те щели да се

¹⁵ Дарейка – златна персийска монета, равна на 20 драхми.

¹⁶ Край град Нотион, северно от Ефес, през 407 или 406 г. пр.Хр.

¹⁷ Тракийски Херсонес (днес полуостров Галиполи), разположен между Егейско море и Хелеспонт (Дарданелите).

¹⁸ Управление от десетима архонти, принадлежащи на олигархичните сдружения, които създавал Лизандър.

отърват от демокрацията и да завземат властта в родните си места. Вдъхвал доверие на всеки от тях с делата си. Въздигал чрез почести, важни задачи и командирски длъжности онези, които вече му били приятели и гостоприемници, и ставал съучастник в престъпленията и злодеянията на алчността им. И те се привързвали към него, угаждали му и го обичали, понеже се надявали, че нищо няма да им се опре, ако той е господар. Затова и не се зарадвали на Каликратид, който дошъл да поеме от Лизандър морското командване. Дори и по-късно, когато установили от опит, че Каликратид е най-добрият и най-справедливият сред мъжете, те приемали с неудоволствие начина му на управление, който бил някак по дорийски прост и неподправен. Възхищавали се от добродетелта на Каликратид, сякаш била красива статуя на герой, но желали и търсели хъса на Лизандър, уважението му към приятелството и готовността му да помага. Затова и плачели унило, докато той отплавал.

б. Лизандър ги настройвал още повече срещу Каликратид. Освен това той върнал в Сарди остатъка от парите, които му били дадени за флота, и заръчал на Каликратид, ако желае, сам да поиска пари и да се погрижи за прехраната на войниците. Накрая, когато се готвел да отплава, призовал Каликратид за свидетел, че флотът, който му оставя, е властелин на морето. Желалейки да му покаже, че честолубието му е кухо и надменно, Каликратид отговорил: „Щом е така, тръгни към Милет, като плаваш вляво от Самос, и ми предай триерите там. Ако сме властелини на морето, не би трябвало да ни е страх да плаваме край враговете в Самос“. На това Лизандър отговорил, че не той, а Каликратид е командир на флота, и отплавал към Пелопонес, оставяйки приемника си в голямо затруднение.

Каликратид не бил донесъл пари от Спарта, а и не би приел да облага с принудителни налози тамошните градове, които изнемогвали. И така, не му оставало нищо друго, освен да чука по портите на царските военачалници, както правел Лизандър, и да се моли. За подобно нещо той бил възможно най-неподходящият човек, тъй като бил независим и горд по дух и смятал, че за гърците е много по-достойно да претърпят каквото и да било поражение от други гърци, отколкото да обикалят пред портите на варвари и да

ухажват хора, чието единствено притежание е несметното злато. Принуден от недоимъка, той все пак се отправил към Лидия и незабавно пристигнал в дома на Кир. Поръчал да му предадат, че навархът¹⁹ Каликратид е дошъл да разговаря с него. Един от вратарите казал: „Страннико, Кир в момента е зает. Той пиет“. „Няма нищо – отвърнал простодушно Каликратид. – Аз ще почакам тук, докато свърши с пиенето.“ Варварите го помислили за недодялан селяк, присмели му се и той си тръгнал. Но след като за втори път отишъл пред портите на Кир и пак не бил приет, той се завърнал в Ефес възмутен, обсипвайки с проклетия първите гърци, които допуснали да бъдат разглезени от варварите и ги приучили да безобразничат с богатството си. Заклел се пред присъстващите хора, че щом се завърне в Спарта, непременно ще направи всичко възможно за помириенето на гърците, така че отново да се превърнат в страшилище за варварите и да престанат да разчитат на подкрепата им в битките помежду си.

7. Само че Каликратид, който разсъждавал по достоен за Спарта начин и можел да си съперничи с най-великите гърци по справедливост, великодушие и мъжество, не след дълго бил победен в морска битка при Аргинуските острови и загинал²⁰. Понеже положението се влошило, съюзниците изпратили в Спарта делегация, която поискала Лизандър да поеме командването на флота, като заявили, че ще се включат в борбата много по-усърдно, ако начело е той. Кир също изпратил хора с такива искания. Тъй като съществувал закон, който не позволявал едно и също лице да се избира два пъти за наварх, а пък спартанците искали да угодят на съюзниците, те официално възложили навархията на някой си Арак и изпратили Лизандър уж за негов помощник, но всъщност за главнокомандващ²¹. Политически активните мъже, които имали влияние в градовете, очаквали пристигането му с нетърпение, понеже се надявали да станат още по-могъщи, ако с негова помощ властта на народа бъдела

¹⁹ Наварх – командир на флот.

²⁰ През 406 г. пр.Хр.

²¹ През 405 г. пр.Хр.

унищожена. Обаче за онези, които харесвали простия и благороден начин на управление, в сравнение с Каликратид Лизандър изглеждал като коварен празнодумец. Във военните си действия той често втъкавал измами. Възвеличавал справедливостта, ако била изгодна, но ако не била, приемал за добродетел интереса. Смятал, че истината не превъзхожда лъжата по природа и че стойността на всяка от тях се определя от полезността ѝ. На хората, които настоявали, че потомците на Херакъл не бива да воюват с хитрост, отвръщал с насмешка: „Ако лъвската кожа е твърде къса, към нея трябва да се пришият и лисича“²².

8. Такива неща се разказват и за действията му в Милет. Лизандровите приятели и гостоприемници, на които бил обещал подкрепа за премахването на демокрацията и пропъждането на несъгласните, се били отменили, като се помирили с враговете си. Видимо той се преструвал, че е доволен и че съдейства за помирението, но тайно, с хули и нападки, ги насъсквал да се противопоставят на народното мнозинство. Когато научил, че бунтът в Милет е започнал, бързо се притекъл на помощ. На влизане в града гръмко нахокал първите метежници, на които се натъкнал. Втурвал се към тях застрашително, сякаш се готвел да им наложи наказание. Останалите уговарял да запазят самообладание и да не се страхуват от нищо, щом той е там. Бил лицемерен и изменчив, понеже искал да накара най-влиятелните поддръжници на демокрацията да не бягат, така че да загинат, оставайки в града. Тъкмо това се и случило: всички, които му повярвали, били изклани.

Андроклид²³ споменава за едно изказване на Лизандър, което го уличава в левото отношение към клетвите. Според този автор, следвайки примера на самоския тиран Поликрат²⁴, Лизандър препоръчвал децата да бъдат мамени в играта на ашици, а мъжете – в клетвите. Само че не е правилно един военачалник да има за пример един тиран. И не е никак спартанско да постъпваш с боговете така, както

²² Лъвската кожа била традиционното облекло на Херакъл.

²³ Неизвестен от други източници автор.

²⁴ Поликрат бил пример за безскрупулен тиран, срв. описанието му у Херодот 3.39.

постъпваш с враговете си. Напротив, още по-нагло е, защото, мамейки с лъжливи клетви, издаваш не само страха си от врага, но и презрението си към божеството.

9. И така, Кир изпратил да повикат Лизандър в Сарди. Дал му пари и обещал да му даде още повече. В желанието си да му достави удоволствие с младежка наивност заявил, че дори и баща му да не предоставел нищо, той щял да му отпусне от личните си средства. А ако всичко това не било достатъчно, щял да разглоби собствения си трон – трона, направен от злато и сребро, на който седял, когато управлява. Накрая, отправяйки се към Мидия, за да посети баща си, Кир определил Лизандър за събирач на данъците от градовете и му поверил управлението. Прегърнал го и го помолил да не влиза в морска битка с атиняните, преди да се е върнал, защото щял да докара много кораби от Финикия и Киликия. После потеглил към царя²⁵.

Лизандър не можел нито да влезе в морска битка срещу приблизително равни противникови сили, нито да стои бездеен с толкова много кораби. Затова отплавал, присъединил няколко острова, приближил се до Егина и Саламин и започнал да ги напада. Слязъл на атическия бряг и приветствал цар Агид, който се бил спуснал от Декелея да го пресрещне²⁶. Показал на присъстващите пехотинци мощта на флота си, с който можел да плава където пожелае като господар на морето. При все това, като узнал, че атиняните го преследват, той се измъкнал в посока към Азия, плавайки между островите по маршрут, различен от предишния.

Понеже заварил Хелеспонт²⁷ изпразнен от врагове, нападнал с корабите си град Лампсак²⁸ откъм морето. В същото време Торакс му съдействал, като атакувал градските стени с пехотата. Лизандър завладял с шурм града и позволил на войниците да го разграбят. В онзи момент сто и осемдесетте триери на атинския флот тъкмо били пуснали

²⁵ Причина за това пътуване била болестта на цар Дарий II.

²⁶ Цар Агид II командвал спартанския гарнизон в Декелея, селище на северозапад от Атина, превзето и укрепено от спартанците през 413 г. пр.Хр.

²⁷ Хелеспонт – проливът между Херсонес и Мала Азия, дн. Дарданели.

²⁸ Лампсак – град на малоазийския бряг на Хелеспонт (Дарданелите).

котва в херсонеския град Елеунт. Като научили за падането на Лампсак, атиняните веднага се отправили към Сест²⁹. Там се запасили с провизии, после доплавали покрай брега до Егоспотами³⁰, точно срещу враговете, чийто флот все още бил разположен край Лампсак. Сред множеството атински стратегии³¹ там се намирал и Филокъл, който преди време бил убедил народа да гласува такова решение: десният палец на военнопленниците трябвало да се отсича, за да не могат да носят копие, а само да гребат с гребло.

Битката при Егоспотами (10–13)

10. В онзи момент всички си почивали, понеже очаквали да водят морска битка на следващия ден. Обаче Лизандър имал други намерения. Той наредил на моряците и кормчиите да се качат в триерите призори, сякаш битката щяла да започне в началото на деня, и да седят мълчаливо по местата си в очакване на заповеди. Пехотата също трябвало да чака безшумно, построена край брега. Когато слънцето изгряло, атиняните доплавали с всичките си кораби във фронтална линия и започнали да предизвикват врага на бой. Лизандър обаче не навлязъл в морето, въпреки че още от нощта държал своите кораби пълни с войници и с обърнати напред носове. Изпратил лодки до най-предните си кораби и им заръчал да останат неподвижни и подредени, без да се смущават и без да напредват срещу врага. Привечер атиняните се оттеглили, но Лизандър не позволил на войниците да слязат от корабите, преди да са се върнали изпратените на оглед две-три триери, които се уверили, че атиняните са слезли на сушата. Същото се повторило и на втория ден, и на третия, дори и на четвъртия. В крайна сметка атиняните

²⁹ Сест – главният град в Херсонес.

³⁰ Егоспотами („Козите реки“) – селище в Херсонес на североизток от Сест, разположено при устието на едноименна река (или реки), чието точно местоположение не е установено. Там се провела описаната по-долу битка между атинския и спартанския флот (405 г. пр.Хр.), която сложила край на Пелопонеската война (431–404 г. пр.Хр.).

³¹ Стратег – военачалник в древногръцкия полис. През класическия период в Атина ежегодно се избирали по десет стратегии.